Cengiz Dağcı

O Topraklar Bizimdi

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 224
EDEBÎ ESERLER: 113

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 49269

ISBN: 978-625-408-236-8

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

1. Basım: 1972
18. BASIM

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Kapak Tasarımı: GNG Tanıtım

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: ÇINAR MATBAACILIK VE YAY. SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
Yüzyıl Mah. Matbaacılar Cad. Ata Han No:34 K:5
Bağcılar / İSTANBUL Tel: (0212) 628 96 00
Sertifika No: 45103

İstanbul- 2021

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Cengiz Dağcı; 9 Mart 1919 tarihinde Kırım'ın Yalta şehrinin Gurzuf köyünde doğar. Çocukluğu kıtlık, yoksulluk, Rus emperyalizminin zulmü ve büyük baskılar altında geçer. İlkokulu köyünde, ortaokulu Akmescit'te bitirir. Kırım Pedagoji Enstitüsü ikinci sınıfında iken İkinci Dünya Savaşı çıkar. 1941'de Ukrayna cephesinde Almanlara esir düşer. Almanların yenilmesi üzerine esir kampından kurtularak müttefik devletler safına sığınır. 1946'da Londra'ya yerleşir. İngiltere'deki hayatı da hiç kolay olmaz; bir taraftan yazarken en vasıfsız ve ağır işlerde çalışmak zorunda kalır.

"Türkçe bana anamın konuştuğu dil" diyerek yazı dili olarak Türkçeyi kabul eder. Türkiye Türkçesindeki ilk kitabı 1956 yılında Varlık Yayınları tarafından yayınlanan Korkunç Yıllar'dır. Yaşar Nabi ile mektuplaşarak tanışan Dağcı, eserlerini de posta yolu ile gönderir. Soğuk savaş şartlarının siyasi etkilerinin hissedilmesi, Sovyetler Birliği'nin sol entelijansiya ile kurduğu ilişkiler ve fikir hayatımızdaki çatlamalar yazarı yalnızlaştırmak üzereyken, Ötüken Yayınevi ile tanışır. Ötüken Yayınevi vasıtasıyla yirmiden fazla kitabı Türk okuyucusuyla buluşturur.

Dağcı Türk edebiyatının büyük yazarları arasındadır. Romanlarında Kırım Türklerinin yaşadığı acıları hüzünlü ama berrak bir üslupla aksettirir. Kitapları yıllarca elden ele dolaşır. Kırımla olan ilgisini hiçbir zaman koparmaz ve Kırım Türklerinin vatanlarına dönüşlerini anlatmayı ihmal etmez. Hatıralarında "Ben yalnızca Kırım'ın yazarı değilim ama Kırım'ın faciasını bütün gerçeği ve içtenliğiyle yalnız ben yazabilirdim" der. Hayatının son yıllarında içerisinde bulunduğu muhitteki karakterleri ele alan hikâyeler de yazar.

En büyük destekçisi savaş sırasında Polonya'da tanıştığı ve 1998 yılında kaybettiği kıymetli eşi Regina Hanım olur. Aralarında Yazarlar Birliği'nin ve İlesam'ın yılın yazarı, Türk Ocakları'nın üstün hizmet ödülü de olmak üzere sayısız ödül alır. En son 21.03.2011 tarihinde Marmara Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü tarafından düzenlenen "Türk Dünyasında Zirve Şahsiyet ler: Cengiz Dağcı" sempozyumuyla yazarlık macerası ele alınan Cengiz Dağcı, 22 Eylül 2011 tarihinde Londra'nın Soutfields bölgesindeki evinde saat 12:30 sıralarında vefat etti. Dağcı'nın

vefatı üzerine Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Ukrayna Devleti nezdinde yaptığı görüşmelerle 70 yıldır ayrı kaldığı Kırım topraklarına gömülmesi için izin alındı. Dağcı'nın cenazesi 1 Ekim 2011 Pazar günü, Akmescid'e 100 kilometre uzaklıktaki Yalta bölgesine bağlı Kızıltaş köyünde defnedildi.

Cengiz Dağcı'nın Eserleri;

Romanları; Onlar Da İnsandı, Korkunç Yıllar, Yurdunu Kaybeden Adam, İhtiyar Savaşçı, Benim Gibi Biri, Üşüyen Sokak, Ölüm ve Korku Günleri, Biz Beraber Geçtik Bu Yolu, Dönüş, Yoldaşlar, O Topraklar Bizimdi, Badem Dalına Asılı Bebekler, Anneme Mektuplar, Regina

Tarihi Romanı; Genç Temuçin

Hikâyeleri; Bay Markus'un Köpeği, Bay John Marple'in Son Yolculuğu, Oy, Markus, Oy!, Rüyalarda: Ana ve Küçük Alimcan

Denemeleri; Ben ve İçimdeki Ben (Yansılar'dan Kalanlar), Yansılar 1, Yansılar 2, Yansılar 3, Yansılar 4

Hatıratı; Hatıralarda Cengiz Dağcı

Yazardan Birkaç Söz

Bu eser, bir bakıma Çukurca'nın hikâyesidir. Çukurca, şimdiki Simferopol (Akmesçit) şehrinin dört kilometre kadar uzağında bir köydü. Köydü diyorum, çünkü halen New-York'ta oturan bir okurum bir süre önce bana yazdığı mektupta Salgır ırmağının önüne set çekilerek, yaz günlerinde sandal ve yelkenlilerle dolaşmak için, bir göl yapıldığını, bir zamanki Çukurca'nın da bu yapma gölün suları altında kaldığını bildiriyordu.

Kırım yarımadası yerli halkının uzun yıllar boyunca, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra geçirmiş olduğu akıl almaz tragedyalar göz önüne getirilirse, okurumun verdiği bilgiye inanmanın zor olmayacağını düşünüyorum. İşin en tuhaf yanı, romanın baş kahramanı olan Selim Çilingir de, savaş öncesi yıllarında kolhoz başkanı sıfatıyla Çukurca'nın az uzağından geçen Salgır'da bir baraj kurulmasını hayal ediyordu – ama çok değişik bir amaçla.

C.D.

Birinci Bölüm

1

……..

O da öldü. Ve küçük evi, hiçbir şeyden habersiz, köyün öteki evleriyle birlikte esmer akşamın sessizliğine büründü. Güneş çoktan ufku kızıl renklere boyayıp battı, yamaçtaki otlar dirilip canlandılar, gün boyunca kimbilir nereleri dolaşmış olan rüzgârlar bahçelere döndüler. Kuşlar cıvıl cıvıl sesleriyle sessiz, sâkin akşamı selâmlıyorlardı.

Uzun boylu, ince yüzlü, esmer, omuzları çıkık, ihtiyarlıktan yüzünün derisi iyice buruşmuş bir kadın, arada bir eşikte duruyor; evin yanından geçen yola bakıyordu. Ama gözlerine hiçbir şey ilişmeyince gene eve girip arkadan kapıyı kapatıyordu. Yarı karanlık, tek göz evde ağır bir sessizlik sürüp gidiyordu. Orta yerde, uzun tüylü bir keçi derisinin üstünde, ayaklarını altına toplamış, genç bir kadın duruyordu. Kucağında uyuyakalmış yavrusunun başını okşuyor; ve dışarıda köpek havlıyordu.

Yaşlı kadın, genç kadının yüzüne uzun uzun baktı. Sonra yere çömeldi. Dışarıda havlayan köpeğin sesi şimdi kopuk kopuk geliyordu. Yaşlı kadın genç kadının yüzüne şöyle bir göz ucuyla yeniden baktı. Başını göğsüne eğerek homurdandı. Genç kadın ses etmedi. Dışarıdaki köpek şimdi kapıyı tırmalayarak öylesine acı bir sesle havlıyordu ki, yaşlı kadın göğsüne düşen başını kaldırmadan hâlâ yavrusunun saçlarını okşayan kadından yana seslendi:

- Taş mı kesildin orda? Kapıyı açıp baksana, it ne ister?

Genç kadın, yavrusunun başını iki avucu arasına aldı, usulcacık yere indirdi. Yavaş yavaş ayağa kalktı. Yaşlı kadına bakmadan yürüdü, kapıyı açtı. Köpek birdenbire eşikten atlayıp avlunun orta yerine gitti ve orada ayaklarıyla kuru ve kaskatı toprağı eşeleyerek havlamasına devam etti. Solda, avlunun alçak taş duvarı gerisinde bir arada duruyordu. Kadın, ürkek gözlerle arabaya baktı. Görünürde kimseler yoktu. Kadın köpekten yana döndü ve yumruğunu sallayarak bağırdı:

- Haram it! Çatlayıp kalasıca!.

Köpek hemen sustu. Yere uzandı. Kafasını iki ön ayağı arasına gömdü, hazin hazin uludu. Genç kadın şakaklarına düşen saçlarını arkaya attı; taş duvarın gerisinde tek at koşulu arabaya bakarken, yoldan biri seslendi:

- Hüsniye!

- Ne var? Sen misin, Reis?

- Başka kim olacak! Benim elbet! Seninki nerde?

- Ne bilirim nerede? Reis değil misin? Nereye sürdüysen oradadır…

- Dilini senin arı…

Arabanın yanında duran adam bir şeyler daha söyleyecekti ama, boğazının içinde düğümlendi sesi. Atın yularını eline aldı, hızla çekti. At uzandı, arabanın üstünde çok ağır bir yük varmış gibi, yavaş yavaş ilerledi, avluyu ve evi çeviren taş duvarın açığından içeri girdi. At avlunun orta yerinde durdu ve eşikteki genç kadına, arabaya bak demek istermişcesine, kafasını sallayıp kişnedi.

Araba avluya girince, köpek atıldı ve avluda kendisi için yer bulamıyormuş gibi, sağa sola koştu. Sonra avlunun köşesine gitti ve orada duvara kısılarak evin eşiğine baka baka havladı.

Arabanın yanında uzun boylu, kuru, kolları sarkık, başı göğsüne düşük, yüzü kaygılı, kolhoz reisi duruyor, yere

ayakları arasına bakıyordu. Reisin duruşundan ve köpeğin hazin hazin havlamasından genç kadın kötü bir şeyler sezmiş olacaktı ki, yüzü gittikçe sararıyordu. Ama neydi?

Genç kadın, ayak uçlarına yükselerek atın kafası üzerinden arabaya baktı. Az daha yükseldi… Ve onun açık, iri şaşı gözlerine, çarıkları topraklı iki ayak ilişti. O anda eşikten fırladı kadın, ürkek gözleri Reis'in yüzünde, arabaya doğru yürüdü. Fakat arabaya varmadan durdu, bakışlarını Reis'in yüzünden ayırıp arabaya doğrulttu. Şimdi kadın soluk almadan arabaya bakıyordu.

Derken gözleri büyüdü, sıkılı yumruklarını dudaklarına götürdü, yüzü morardı ve arabanın kenarını kavradı:

- Babam! Baba-ba-cığım!..

Kadının dudakları arasından dökülen bu acı sesle beraber Reis yorgun gözlerini yumdu.

Az ötede duvarın yanındaki köpek birden sustu. Ama kısa bir zaman sonra, daha acı bir sesle havlamaya başladı. Evden ihtiyar kadın çıktı, taş duvarın gerisindeki yolda birkaç köylü peyda oldu, komşu evlerin kapıları gıcırdayıp açıldılar…

Arabanın kenarını sımsıkı kavrayan kadın ve diğerleri bağrışıyorlar, köpek havlıyor, ihtiyar kadınsa, eşiğe çömelmiş, sıkılı yumruklarını kendi kafasına vura vura:

- Öldürdüleeeer! Kolhoz öldürdüüüüü! Gâvur alayıı!.. Ciğerinizi od yaksıın! diye ezgili sesiyle dövünüyordu.

Taş duvarın gerisindeki yolda toplanan köylülerin bir-ikisi avluya girip çıkıyorlar, arabada sırtüstü yatan adamın gerçekten ölü olduğuna emin olmak istiyorlarmış gibi, arabaya bakıyorlardı. Ah, ölüydü, ölü!

Ölüydü. Soğuk, kaskatı, renksiz ve sessiz bir ölüydü O. Artık gözlerini açmayacaktı, şu duvarın gerisindeki yolda yürümeyecekti, kişioğlunu göremeyecekti, konuşamayacaktı.

Arabaların etrafına toplanan köylülerin arasından biri yukarı tırmandı, iki elini ölünün başına sokuşturdu, kaldırdı, sonra omuzlarını tuttu; ötekiler de ayaklarından çeke çeke, cesedi arabadan indirdiler. Kadınların acı sesleri ve ağıtları içinde, omuzlarında ceset, eve doğru yürüdüler.

İşte, tam bu sırada, sırtında iş urbasıyla, üstü-başı toz-toprak içinde, avluya biri girdi. Adam, hiç kimseye bakmadan, ölüyü bile görmüyormuş gibi, dosdoğru hâlâ havlayan köpeğe yöneldi. Yerden bir sopa alıp köpeği kovdu. Köpek, acı acı sesler çıkarak avluda birikmiş insanların ayakları arasından geçti. Duvarın ötesinde gözden kayboldu. Köpekten sonra dayak sırasının kendilerine geleceğini sezen çocuklar da kaçtılar. Genç kızlarsa kısa ama sık adımlarla avludan uzaklaştılar. Ölüyü evin eşiğine kadar götürmüş bulunan adamlar cesedi usulca yere yatırdılar. Sonra doğrularak, avlunun ortasında duran adamdan yana döndüler.

Uzunca boylu, geniş omuzlu, omuzlarına göre ince belli bir adamdı bu. Yaşlı değildi. Pek genç de sayılmazdı ama. Gözlerinin içinde, geçmiş yıllardan kalma, bir acılık saklıyordu. Ama göstermiyordu bunu. Acısını yalnız insanlardan değil, üstüne basıp yürüdüğü topraktan da gizler gibiydi. Çünkü seviyordu toprağı. Toprağı ve toprağın üstünde yaşayan insanları seviyordu. Şimdi de orada öyle sessiz duruyordu. Geniş omuzları üstünde bütün bir hayat yükü vardı. Göğsü azıcık basık, dirseklerine doğru sıvalı kollarında kan damarları kabarık kabarık, eşikteki ölüye bakıyordu.

Ama ağlamıyordu.

Ölüye bakan gözlerinin ölüden başka bir şey gören bir hâli vardı. Yüzü de sâkindi. Ya kalbi? Belki seviniyordu. Çünkü ağlamaya, yanıp yakılmaya bir sebep yoktu ortada. Çünkü ölü, sanki, yüzlerce yıl yaşamış, yüzlerce yıl bu toprağa basıp yürümüş, elleriyle bu toprağı tutmuş,

bu toprağı sevmiş gibi, güneşin altında kendisi de toprak gibi kurumuş, toprak rengine girmişti. Öldüğüne pişman değildi sanki. Ayaklarından ve ellerinden, ölmeden önce, toprakta çalıştığı iyice belliydi. Zaman gelmişti işte.. Ve o da zamanın geldiğini sezmişti de iki dizi üstüne düşmüştü. İki eliyle toprağı tutmuştu. Toprağı avuçları içine alıp yüzüne sürmüş ve ölmüştü. Pişman değildi öldüğüne. Yüzünde, hayatı bırakıp gittiğine dair bir üzüntü yoktu. Yatıyordu eşikte. Dizlerinde toprak, avuçları içinde toprak, dağınık saçlarında toprak, her yerinde toprak! Yalnız çok sevdiği toprağın altına girip sonsuz uykusuna yatmadan önce, evine uğramıştı. Eviyle ve evinin içerisindeki insanlarla vedalaşmak için evine uğramıştı. Sonra toprağın altına yatıp kendisi de bir avuç toprak olacaktı. Bunun için yaşamıştı. Ve işte, şimdi toprağa gidiyordu.

Avlunun orta yerinde duran adam böylesine bir düşünce ile bakıyordu. Ötekiler de ona bakıyorlardı. Sonra onun duruşundan yüreğinin içindekileri de hissetmişler gibi, yavaş yavaş evlerine dağılmaya başladılar. Yalnız eşikteki ölünün ayaklarını kavramış olan genç kadın:

- Babacığım!.. Babam, babacığım! diye sızlanıyor, ihtiyar kadınsa:

- Kolhoz öldürdüüüüü! diye haykırıyordu.

Reis, cesedin yanından ayrıldı. Avlunun orta yerinde duran adama yaklaştı. İkisi duvara doğru yürüdüler. Yürürlerken Reis avluyu çeviren taş duvarın üstünden köyün öteki evlerine baktı ve yavaş bir sesle:

- Öldü işte, dedi.

Sonra sustu. Kısa bir sessizlikten sonra kendi kendine konuşur gibi, mırıldandı:

- Reis olmakla kime ne ziyanım dokundu? Ben de onlar gibi bir insan değil miyim? Ah, ah… Dilin kemiği yok, çevir çevirebildiğin kadar. Vallahi, isterim…

Lâfını tamamlamadan yanıbaşında duran adamın yüzüne baktı:

- Senin Hüsniye de utanmaz hiç! Ah, ateş alsın kolhozunu da, hökümetini de, reisini de! Benimki olsa idi, leşini sererdim vallahi!

Elini kaldırıp kalçasına vurdu:

- Eh, dedi, senin hatırını sayarım ama. Yoksa…

Gitmek için dönmüştü ki, adam Reis'in kolunu tuttu:

- Bilâl Ağa, kızma gözünü seveyim; baba bu, ne dersen de! Kızma… Bilirim, hastaydı.

Reis durdu, adamın yüzüne uzun uzun baktı. Kendi yüzündeki hüzün yavaş yavaş eridi, yüzü açıldı, sakinleşti. Şimdi küçük gözleriyle bir yere, bir adamın yüzüne bakarak anlatmaya başladı:

- Arabadaydım… Tarlanın kıyısında durmuş, ona bakıyordum. Sen kaynatanı bilirsin ya! Dün Sofu Cemil'in adamları ile gidip tarlanın ekinini biçecektik. Ama seninki kalktı, koluma sarıldı: Ah aman Reisçiğim, dedi, hepsini biçer, kolhoza teslim ederim; bir başağını istemem. Yalnız, gözünü seveyim, bırak şu tarlamın ekinini kendim biçeyim, dedi… Eh, biliyorsun, yasak. Yasak, oğlum, yasak! Şaka mı ya, kolhoz malı bu! Eh, yalvardı… Canına kurban olayım, dedi. Kulun, kölen olayım, dedi. Ulan, yasak! dedim. Ver şu izni, yoluna kurban olayım, dedi… Eh… Hökümet elime taş katısı bir emir verdi, ama yürek! Yürek taş değil ya. Ne yaparsın? Haydi git, dedim. Git de tarlanın ekinini biç! Sevindi zavallı. Tanda kalktı, gitti. Biçmeye başladı. Öğle üstü tarladan geçiyordum; oturduk, beraberce birer sigara içtik. Seviniyordu zavallı… Akşama kadar bitiririm, dedi. Eh, yahşı yahşı, bitir, dedim… Gündeliğine fayız da yazarım, dedim. Güldü, biçare… Bitirdi de. Ama kendisi de bitti işte.

- Ama nasıl oldu böyle?

- Oldu işte. Gık demedi bile.

- Gördünüz mü?

- Gördüm elbet. Oracıktaydım, kardaş; oracıktaydım… Gözlerimin önünde can verdi fukara!

- Öyle mi?

- Ah, öyle. Ben arabada, tarlanın kıyısındaydım. Kaynatan beni görünce tırpanını bıraktı, elini kaldırıp bir selâm verdi. Sonra bana doğru yürüdü. Ama yanıma gelmeden bir kez durdu. Durdu da iki eliyle kendi gırtlağını kavradı… Ne olduğunu anlamama vakit kalmadan iki dizi üstüne düştü, namaz kılar gibi, iki elini uzattı, toprağı tuttu, sonra da alnını kolları arasında toprağa vurdu. Ben hemen arabadan atlayıp koşa koşa gittim, ama geç. Başını kaldırdı, iri gözleriyle yüzüme baktı. Sonra gözlerini döndürdü. Bir şey söyleyecekti, söyleyemedi. Ağzına ak köpük doldu. Yalnız bir kerecik boğazı içinden bir gık çıktı o da o saat yere serildi. Yürek, balam, yürek!

Reis sustu. Az sonra yavaş bir sesle:

- Kolay ölüm. Tanrı herkese vermez böylesini, dedi.

Reis tekrar sustu. Başı gittikçe ağırlaşıyor, yavaş yavaş göğsüne düşüyordu. Başını kaldırmadan kaşları altından süzdü. Bir şeyler daha söylemek isteyen bir hâli vardı Reis'in. Ama nedense, konuşmadı. Ölünün yanında ağlaşan kadınlara baktı. Elini kalçasına vurdu ve dönerek duvarın gerisindeki yola doğru yürüdü. Fakat duvara varmadan geri döndü.

- Sen, dedi Reis ve lâfa başlamadan önce, başını duvarın ötesinde durmuş, kendilerini süzen kadınlardan yana çevirdi. Hâlâ kadınlara bakarken yanıbaşında duran adamın eline, bir deste kâğıt para sıkıştırdı; sonra fısıltılı bir sesle konuştu:

- Şey… dilini sıkı tut ama ha! Sakın kimse bilmesin… Akmescit'te Eşref Efendi'yi bilir misin?.. Kantar'ın üstünde, Çardak kahve yanında… Hatim duası yapılsın, birazıyla da ufak tefek bir şeyler al. Belki biraz helva… lok-

ma uydurursun bir yerde. Anladın mı? Rahmetlinin ruhu birazcık da olsa rahat eder. Ama unutma… Dilini dişine bağla, dedim. Ben sana ne bir şey söyledim, ne de bir şey verdim. Hüsniye'ye de söyleme. Yerin kulağı var.

Reis gitti. Yola doğru yürürken başını duvarın gerisinde duran kadınlardan yana kaldırdı:

- Anlatırım ben size! diye bağırdı. Kolhozun kadrini bilmiyorsanız, ben size anlatırım!

Yola yaklaşırken gene de başını göğsüne eğdi ve usulca:

- Allahu Veliy-üt-tevfik, diye mırıldanarak avludan çıktı.

Ötekiler de Reis'in avludan çıkmasını bekliyorlardı galiba ki, Reis gözden kaybolunca, avluda bir kaynaşmadır başladı. İhtiyarlar avluya giriyorlar, gençler el-kol işaretleriyle konuşuyorlar, kadınlar evvelkinden daha acı seslerle ağlaşıyorlardı. Ve nereden geliyor bilinmez, köpeğin kopuk kopuk havlaması gene işitiliyordu.

Biraz önce Reis'e konuşan adam eşiğe doğru yürüdü. Ölünün yanındakiler önce ona baktılar, sonra o eğilince, ötekiler de eğildiler. Eşikte uzanmış yatan ölüyü elleri üstüne kaldırdılar. Her ağızdan sakin sakin, birbirinden başka, fakat aynı mânâyı taşıyan kelimeler döküldü:

- Ne adamdı, yahu, ne adamdı…
- Öz toprağında can verdi, zavallı.
- Daha bu sabah kesesinden tütün yaktım, kardaş.
- Kuş gibi yaşadı, kuş gibi öldü.
- Kimseye bir ziyanı dokunmadı…
- Kalbi de dili gibi tatlıydı.
- Tatlı yaşadı, tatlı öldü.
- Geride kalanlara Tanrı sabır versin…

Eller üstüne kaldırıp evin içerisine girdiler. Kapı kapandı. İçeriden hâlâ sesler geliyordu. Aynı seslerdi, ama kimin ne dediği belli olmuyordu artık.

Avluda küme halinde duran köylüler de yavaş seslerle konuşuyorlar, ölünün hayatta iken iyiliğinden, insanlığından söz ediyorlardı. Ama az sonra evin kapısı açılıp içeriden birer, ikişer, yüzleri üzüntülü adamlar çıkmaya başlayınca, avludakiler onların yüzlerindeki ve bakışlarındaki ifadeden daha demin kendi gözleriyle gördükleri ölünün gerçekten ölü olduğuna ancak şimdi inanmış ve emin olmuşlar gibi, ağır adımlarla evlerine dönmeye başladılar.

Köy tamamen akşama teslim olmuştu.

Şimdi ekin tarlaları karara karara köyden uzaklaşmış; gecenin kucağına gömülmüş uyuyordu. Ölünün bulunduğu ev sessizdi. Öteki evler de, garip sessizlikleriyle, ölü evinin kederini kendi aralarında paylaşıyorlardı sanki…

2

Reis Bilâl, köyün kuzeyindeki bahçelerin içinden geçti, bahçelerin öteki yanında uzayan geniş yola çıktı. Bayırdaki evine çıkan yola sapmadan önce durup bir sigara yakmak istedi, ama, nedense vazgeçti. Etraf iyice kararmıştı artık. Çukurca'nın üzerine ağır, kalın bulutlar birikiyordu. Bilâl, yüzü asık ve somurtkan, evine doğru ağır adımlarla yürürken arada bir duruyor, etrafı dinliyor; kulağına ses seda ilişmeyince, yürümesine devam ediyordu.

Derken arkada kalan bahçelerden sesler işitildi. Reis durdu, yolun kenarına çekildi ve kocaman bir taşın üstüne oturarak bahçelere baktı.

İki köylü, konuşa konuşa, geniş araba yolu boyunca evlerine dönüyorlardı.

- Amma da söyledi Hüsniye ha!

- Kendi kulağıyla duydu herif!

- İş kadınlara kalırsa yediği kolhoz ekmeğini burnundan getirecekler fitil fitil!

- Öyle! İş kadınlara kalırsa…

- Kolhoz öldürdü dedi, Hüsniye'nin annesi!

- Ama Reis'i gördün ya, yumruk salladı!..

- Kolhozun kadrini bilmiyorsanız, ben size anlatırım, dedi kerata!

- Anlatır a! Biz onsuz da biliyoruz kolhoz nedir!

- Ama ihtiyarda da kabahat vardı, canım!

- Tarlasının ekinini kendisi biçmek istemiş!..

- Adamın yüreği içinde gurur vardı, oğlum, gurur!

- Ama gördün ya nasıl çatladı! Gık dememiş!..

- Ağzını açmış da…

Konuşa konuşa uzaklaştılar, karanlığa karıştılar, onlar da karanlık oluverdiler. Reis Bilâl, onları dinliyordu, ama sesler işitilmiyordu artık. Biraz evvel konuşulanları devam ettiriyormuş gibi, bahçede yalnız yapraklar hışırdıyordu.

Güneyden esen rüzgâr gittikçe rutubetli oluyordu. Köy bu akşam, her akşamdan daha sakin ve sessiz, gecenin kucağına sokuluyordu; pencerelerden dışarı sızan ışıklar teker teker sönüyor ve evler, bir tehlike kokusu almış gibi, karanlığın içinde gizleniyordu.

Reis Bilâl, başını kaldırdı, göğe baktı. Ayağa kalkarken kolhoz ahırlarını, depoyu, tavlaları düşünüyordu. Deponun dışında makine falan kalmışsa, yağmurda paslanmaması için, içeri almak gerekiyordu. Ama gitmeli Bilâl. Çukurca üzerinde hâlâ bulutlar vardı ama rüzgâr o kadar hızlanmıştı ki, havanın serinlemesine, rüzgârın gittikçe bulut getirmesine rağmen Çukurca'ya yağmur yağmayacaktı bu gece. Rüzgâr bulutları Kuzeye, Akmescit'e sürüyordu.

Çukurca'nın göğündeki bulutlara baka baka, evine doğru yürüdü Bilâl.

Küçükler uyumuşlardı.

Kendisi gibi uzun boylu, ince, kuru, sarışın, Nogay gözlü, sakalı henüz tüylenmeye başlamış oğlu Şevket, lambayı duvardan alıp bacakları arasına koymuş, elinde tuttuğu çulu teneke kutudaki araba yağına batıra batıra, topraklı

ve kuru çizmelerini yağlıyordu. Karşıki sedirde karısı Samur, ayaklarını altına toplamış, sessizce oturuyordu.

Bilâl içeriye girince kadın kalktı. Bir süre Bilâl'in boş ellerine baktı. Reis'den ses soluk çıkmayınca gözlerini onun yüzüne çevirdi, bir şey söylemek istedi, ama konuşamadı. Kuru dudaklarını ısırdı, sonra tekrar sedire oturdu. Oğlu Şevket de ayağa kalktı, lambayı avuçları arasına alıp masa üzerine yerleştirdi, babasına bakmadan çizmelerini sofaya çıkardıktan sonra geri döndü. Evde ağır bir sessizlik sürüp gidiyordu. Üçü birbirine yabancıydı sanki. Karısı Samur konuşmaya başlamasıydı bu sessizlik ne kadar sürecekti kimbilir.

Kendi kendine söylenir gibi, yavaş bir sesle konuşmaya başladı. Samur; ama konuştukça sesi yükseldi. Sesini dışarıda ahıra bağlı köpek de duymuş olacak ki, dışarıdan havlama geliyordu.

- Ekmek getirecektin! dedi kadın. Küçükler aşsız uyudular. Reis'im diye gece gündüz çalış, sonra eve ekmeksiz dön!.. Öte yanda millet senin reisliğini evirir, çevirir, teller pullar; herkes ambarının dolup taştığını sanır. Öyle ya… Elâlem gider Akmescit'e, arar-aktarır, bir şeyler bulur. Ya biz?

Reis Bilâl cevap vermedi. Başı göğsüne düşük, odanın orta yerinde bir heykel gibi duruyordu. Odada gene deminki ağır sessizlik başlamıştı. Masa üzerinde duran lambanın solgun ışığıyla aydınlanmış pencere camlarında, gözyaşları gibi yağmur damlaları süzülüyordu.

Neden sonra Bilâl, lambayı iki eli arasına aldı, kenar odaya girdi. Oda karardı. Odadaki sessizlik daha derin oldu. Yalnız masa üzerinde duran, sinek pislikleri altında akrebi, yelkovanı iyice görünmeyen, ama Reis'in evinin en kıymetli eşyası sayılan saatin, Bilâl'in ikinci odada geçirdiği dakikaları sayar gibi, tik-tak'ları duyuluyordu. Şevket

bir şeyler mırıldanıyor, Samur ise, karanlığın bir parçasıymış gibi, sedirde sessizce oturuyordu.

Kenar odanın kapısı açıldı ve Reis'in elindeki lambanın sarımtırak ışığı karanlık odaya sızdı. Kapının açılmasıyla eski saatin tik-tak'ları da duyulmaz oldu. Kapı arasında Bilâl duruyordu. Bir elinde lâmba, öbür elinde bir bez tutuyordu. Hayli durdu. Karısını süzdü, sonra bakışlarını Şevket'in yüzüne çevirdi:

- Sen, dedi, kalk da Hasanlar'a git!

Masaya yaklaşıp elindeki bezi masanın üzerine koydu. Gözleri bezde, mırıltılı sesiyle bir şeyler söyledi. Ama lâfını ne karısı anladı, ne de Şevket, çünkü beti-benzi değişmiş olduğu gibi, ağzından çıkan lâf da kendi lâfına benzemiyordu:

- Durma öyle önümde sırık gibi! Hasanlar'a git, diyorum sana!.. Bu bezi Hasan'a ver! Ama gözünü dört aç, sağına soluna bak, kimselere görünme!

Samur, bez sözünü duyunca, birden sedirden fırladı ve bezi eline aldığı gibi göğsüne bastırdı:

- Kime verecen bunu? Reis olmakla bay[1] olduğunu mu sanıyorsun? Sen ver elindekini ellere, sonra da vur başını yerlere!.. Üstüne bir de Hüsniye'nin zırıltısını dinle! Aaaa! Yooook! Görmez olasıca!..

Bilâl yumruklarını sıktı. Yüzü morarıyordu Bilâl'in. Samur'a bakmadan, sıkılı çeneleri arasından konuştu:

- Sus!

- Sus mu? Sus ha! Akmescit'te üç gün üç gece bekledim dükkân kapısında. Kaç yumruk düştü tepeme bu bezi alana dik biliyor musun? Sense kalk el-âleme ver!

- Bağırma!

- Niçin bağırmayayım? Bütün Çukurca'nın altını üstüne getiririm bu kez evden çıkarsa! Bağırma ha! Sırtımdaki

[1] Bay – Zengin.

gömleğe baksana!.. Çingeneninkinden beter. Sense Hüsniye'ye bez veriyorsun!

- Hüsniye'ye değil.

- Hüsniye'ye değil de kime?

- Hasan'ın kaynatası…

- Hasan'ın kaynatasına bez ne gerek?

Bilâl başını eğdi, masanın kenarını tutan ağır ellerine baktı ve ağır bir sesle:

- Düğünü için değil elbet, dedi. Kefeni için…

Odada, saatin tik-taklarından başka, her şey bir mezarlık sessizliğine gömüldü. Şevket, Hüsniye'nin babasının can verişini görüyormuş gibi, şaşkın gözleriyle Bilâl'in ellerine bakıyordu. Samur susmuştu. Demincek gözlerinden fışkıran pırıltılar sönmüş, ince ve kuru dudakları arasından dökülmüş o acı sözler, kuduz köpekler gibi, kaçıp gitmişlerdi. Yüzü süzülmüştü Samur'un. Bilâl hâlâ beze bakıyordu.

Şevket, anne ve babasına bakmadan, masaya yaklaştı, bezi aldı; koltuğu altına sıkıştırarak, evden çıktı.

Bilâl ağlıyordu.

……..

İşte, Çukurca'nın o adamı da öylece ölmüştü. Çukurca'da doğmuştu, Çukurca'da yaşamıştı, ama zaman gelmişti de ruhunu Allah'a teslim etmişti ve kendisi Çukurca toprağı altına girip sonsuz uykusuna dalmıştı.

Çukurca insanları da öteki insanlar gibiydi. Öteki insanlardan belli bir ayrılıkları ve özellikleri yoktu. Doğarlardı, büyürlerdi, toprakta çalışırlardı, yaşarlardı ve ölürlerdi. Hayatta kalanlarsa doğururlardı, doğanlar ölenlerin yerlerini alırlardı ve hayat böylece sürüp giderdi her zamanki gibi. Onun ölümü de öylesine bir ölümdü işte. Köylüler acıdılar ona ah çektiler, öbür dünyada canının rahat olması için dua ettiler; tarlada çalışırlarken evlerinde otururlarken onu andılar, ondan bahsettiler; ama günler

gelip geçtikçe yavaş yavaş unuttular onu. Yalnız evi kalmıştı. Evinde yavruları, yakınları. Bazen evinin yanından geçerken biri durur onu anardı. Ama eskisi gibi acımaz, eskisi gibi yanıp yakınmazdı ona. Bakardı eve şöyle bir, içini çekerdi ve içinden:

"-Eeee, ölüm bir devedir; her kapıya çöker." der de geçerdi evin yanından. Unuturdu onu. Başka düşüncelere dalardı, başka tasalar, başka dertler çıkardı ortaya ve herkes gibi, kendi yağında kavrulmak gerekti.

3

Hasan, arabasıyla, köyden çıktığı zaman güneş iki sırık uzunluğunda Doğu ufku üzerine yükselmiş bulunuyordu artık. Yolun sol tarafındaki elma ağaçlarının karaltıları yola düşüyordu. Hafif bir rüzgâr esiyordu Doğu'dan, ama güneş gökyüzüne yükseldikçe rüzgâr hafifliyordu. Yolda kimseler yoktu. Yalnız arada bir ağaçların arasından bir kelebek çıkıp ata yaklaşıyordu, bir süre atın yelesi yanında uçuyordu, sonra yeniden ağaçların arasına girip gözden kayboluyordu.

Çok geçmeden seyrelen ağaçların arasından ekin tarlaları göründü. Altın başaklar, azıcık güneşten yana yatmış, güneş ışınlarında ısınıyordu ve ısınırken, cırcır böceklerinin seslerini dinliyorlardı sanki. Bahçeler, yol, ekin tarlaları tatlı bir sessizlik içindeydi; Hasan da kendinden memnun ve mutlu, bu sabah belki her sabahtan daha memnun ve mutlu, atını dehlerken gülen gözleriyle sağa sola bakıyor, arada bir bıyığını buruyordu.

Köylüler görünmeye başladı. Uzaklarda kamyon sesleri, araba gıcırtıları duyuldu. Bahçelerde başları beyaz, sarı, kızıl, yeşil yağlıklarla bağlı kızlar elma topluyorlar; erkekler, başları üstünde koca sepetlerle arabalara elma taşıyorlardı. Arada bir durup Hasan'ın arabasına bakıyor-

lardı. Hava sıcaktı, insanlar yorgundular; biraz da uykulu ve tembel bir görünüşleri vardı.

Kara Mustafa, başı üstünde taşıdığı sepeti yere indirdi, durduğu yerde döndü, çevresine göz gezdirdi, sonra sık adımlarla Hasan'ın arabasına doğru yürüdü.

- Yolun açık olsun Hasan, kardaş! Şehire mi gidiyorsun?

- Trrrrr, hayvan, trrr! Dur hele!.. Şehire Mustafa Ağa, şehire!... Trrrr!

Hasan atın dizginlerini çekti. Araba yavaş yavaş durdu.

- Şehire!.. İş çıktı da.

- Bizim Reis izni verdi, desene!

- Verdi, Mustafa Ağa. Ama… hey, canım iş de kendi işim değil ha! Kolhoz işi… Makinelere yağ gerekmiş; makine yağı, sanma ki sarı yağ. İp de alacağım, bulursam.

Kara Mustafa, arabaya yaklaştı. Arabanın yanında durunca bir kez dönüp arkasına baktı. Az ötede birkaç köylü daha Hasan'ın arabasına doğru geliyordu. Kara Mustafa gelenleri biraz ürkek gözleriyle süzdü, yüzünü Hasan'dan yana çevirdi, yavaş, olağanüstü bir sesle konuştu:

- Benim karı dün gece rahmetlinin canı için dua okudu… Ben de!

Köylüler Hasan'ın arabasına yaklaşmışlardı. Kara Mustafa, onların da duymalarını istiyordu galiba ki, yüksek bir sesle sordu:

- Makine yağı mı getireceğim dedin, Hasan?

- Makine yağı, Mustafa Ağa!

- Hadi getir, bizim Reis, neme gerek, akıllı adam doğrusu! Gördün ya, makineleri de düşünüyor. Kendisi de çalışıyor tarlada, Reis meis demeden. Yiğit adam, doğrusu!

- Öyle. Yiğitliğine kimse dil uzatmaz.

Köylüler arabanın yanındaydılar şimdi.

- Yolun açık olsun, Hasan!

- Sağ olun, eksik olmayın!

- İhtiyarı da gömdün, desene! Kusura bakma, kardaş uğrayamadık.

- Eksik olma Veli Ağa!

- İzni verdi Reis, desene!

- Verdi, verdi!

- Araba yağı almaya gidiyormuş!

- Oradayken öbür dükkânlara da bir göz at, Hasan! Belki lamba yağı da satılır. Bize de bildir, varsa. Bir çaresini bulur, gider alırız, belki.

- Olur, Rıdvan Dayı, olur. Bakarım.

- Geçen hafta kumaş da satmışlar dükkânların birinde.

- Alanlar olmuş…

- Bizim karı da diretiyor, kumaş diye!

- Sen bak sağa sola, Hasan! Gözüne bir şeycikler ilişirse, bildir bize de.

- Olur olur!

- Unutma ama!

- Unutmam unutmam!

- Haydi, uğurlar ola!

- Sağ olun!.. Sağlıcakla kalın!.

Hasan atı dehledi. Araba toprak yolda gıcırdadı, yavaş yavaş kalktı. Köylüler sustular. Arabaya, Hasan'a uzun uzun baktılar, sonra başlarını, enselerini kaşıya kaşıya, işlerine döndüler.

Güneş gökyüzündeydi. Rüzgâr dinmişti. Sıcak gittikçe artıyordu. Havada kuraklık kokuyordu. Çukurca bahçeleri hayli geride kalmıştı. Hasan, Akmescid şosesine yaklaşıyordu. At ağır ağır ilerliyordu. Arada bir başını kaldırıp bayırdaki şoseye bakıyordu Hasan. Gülümsüyordu.

Gülümsemesine sebep de vardı ama.

İki hafta olmuştu ihtiyarı gömeli. Ve bugün, onun ölümünden tam iki hafta sonra, Hasan kendisinin hür olduğunu hissediyordu.

Yaa, iki hafta!

Önce ölüm; boğuk çığlıklar, ağlamalar, ağıtlar… Sonra mevta. Ardı arkası gelmeyen dualar; gene için için ağlamalar, yanıp yakınmalar. Sonra da cenaze…

Şimdi, Çukurca'dan çıkınca, bütün bunların arkada kaldığını hissetti Hasan. Atın dizginlerini çekti. Araba durdu. Tütün kutusundan bir sigara sararken, başını kaldırdı. Çukurca'ya baktı. Kendi köyünü düşünüyordu. Çukurca'ya bakarken Kızıltaş'ın yeşil çayırlarını, üzüm bağlarını, bahçelerini, tütün tarlalarını, denizi görür gibi oluyordu; baktıkça boğazına bir yumruk tıkanıyor, gözleri yaşarıyordu.

Sigarasını sardı, yaktı; atını sürmeden önce bir kere daha baktı Çukurca'ya. Şimdi yatışmış gibiydi. Bahçelere bakarken dudaklarında hafif bir gülümseme belirdi; yavaşça ve kendi kendine:

- Çukurca da güzel, dedi.

Güzeldi ya…

Çukurca da güzeldi. Bir yanda, Karadeniz'in derin ve ışıltılı sularını andıran, yeşil bahçeler; öte yanda güneş ışınlarında yıkanan ekin tarlaları; orta yerde ise, kocaman bir çanak içindeymiş gibi, Çukurca. Solda, taa Çadır Dağı'nın dibinden çıkıp kara ormanlar içinde, derelerde gizlene gizlene akıp gelen Salgır, Çukurca'nın az ötesindeki ormanlardan başlayarak kendini insanlara gösterip tanıtmak istiyormuş gibi, kalınlaşıyor, büyüyor, güçleniyor ve bütün Çukurca'yı kucaklamak özlemiyle buruluyor, güneşin altın ışınları altında gümüşten bir kuşak gibi parlıyordu…

Hasan, bakışlarını Salgır'ın ışıltılı sularından ayırıp başını kaldırdı, göğe baktı. Güneş Çukurca üzerindeydi. Öğle vakti yaklaşıyordu. Akmescit'e bir saatlik yol kalmıştı.

Atı sürmek için dizginleri eline aldığı zaman, şosede duran bir otomobil ilişti Hasan'ın gözlerine. İki adam otomobilin yanında durmuş, kendi aralarında konuşuyorlardı. Hasan, hayli uzakta durduklarından yüzlerini iyice göremiyordu; urbalarından ve duruşlarından, ikisinin de şehirli olduğu iyice belli oluyordu. Biri yaşlı ve az şişmandı. Sırtındaki ak ceketiyle, bacaklarındaki ak pantolonuyla, ak ayakkabılarıyla, başındaki ak şapkasıyla, kış günlerinde Çukurca çocuklarının kooperatif meydanında yaptıkları kardan adama benziyordu. teki ise gençti. Ayaklarındaki asker çizmeleri, asker pantolonu, sırtındaki sivil gömleği yaşının yirmi beşi çok aşmadığını gösteriyordu. İkisi de Hasan'ı görmüşlerdi ama ilgilenmemişlerdi.

Hasan'ın bakışları şosedeki iki adamın üstündeydi. Arabayı sürdü.

Yaşlı adam elini ceketinin cebine soktu, tütün kutusunu çıkardı. Kutunun kapağı adamın parmakları arasında açılırken güneşin ışınlarında parladı ve söndü.

Adam bir sigara yaktı. Sonra Hasan'dan yana seslendi:

- Çukurcalı mısın?

Hasan, arabayı durdurmadan cevap verdi:

- Evet. Çukurcalı!

Hasan, adam bir şeyler daha soracak diye, ona bakıyordu. Ama adam fazla ses çıkarmadı. Şimdi Hasan, onların nereli olduklarını değil de başka bir şey öğrenmek istermişçesine bağırdı:

- Ya siz?

Hasan'ın sorusunu duymadılar; daha doğrusu duymamazlıktan geldiler ve Hasan'a bakmadan otomobile bindiler. Otomobil gırıldadı, ama tez sustu. İki adam gene Çukurca'ya baktılar. Sonra ikisi birden bakışlarını Hasan'a doğrulttular.

Genç adam sordu:

- Sizin Reis'in adı ne?

- Bilâl, dedi Hasan. Soytarlar'dan… Osman Soytar'ın oğlu. Yedi yıl evvelsi gömdü. Ama… Heeeey! Ben sizi gâvur sandımdı yahu! Tatarsın ha!.. Hay hay! Sen kıyı halkı gibi konuşuyor…

Hasan lâfının sonunu bitirmedi; otomobil tekrar homurdandı; egzosundan kapkara dumanlar fışkırdı ve arkada bıraktığı dumanlar içinde gözden kayboldu. Hasan birden arabadan atladı ve şoseye koştu.

Otomobil hayli uzaklaşmıştı. Hasan, hayretten açılmış gözleriyle otomobilin arkada bıraktığı dumanlara bakıyordu: Yüzü apaktı Hasan'ın. Hayli baktı. Sonra, henüz sudan çıkmış bir it gibi, bütün vücuduyla silkindi, iki eliyle gözlerini oğuşturdu, güldü ve yavaşça:

- Ben düş görüyorum galiba, dedi.

Yoldaki dumanlar incele incele yamaca çöküyorlardı. Hasan hâlâ gülümseyerek:

- Ama ona benziyordu, dedi.

Sonra arabasına döndü.

4

Tam bir saat sonra Akmescit pazarının kule saati dibinde durdu.

Hava eski saman, gübre, kır, çürük meyve kokularıyla doluydu. Kaldırımlarda, sırtlarını dükkân duvarlarına dayamış bir halde, kulakları küpeli, yalınayak, yarı çıplak çingeneler oturuyor, ona ve arabasına bakıyorlardı. Arabanın yanından geçen çocuklar, ellerini arabadaki samanlara sokuşturuyorlardı ve ellerine samandan başka hiçbir şey ilişmeyince, yere tüküre tüküre, söve söve arabadan uzaklaşıyorlardı.

Hasan çevresine göz gezdirdi, duvar diplerindeki çingenelere baktı. Bakarken çingenelere: "Çık buradan, oğlum Hasan", diye düşündü. "Atını arabanı burnun dibinden ça-

larlar da haberin bile olmaz. Kolhoz malını çaldırdın diye de sürerler seni. Ha! O zaman Çukurca'nın değil Kırım'ın Or Kapısı'nı[2] bile göremezsin ömrünün sonuna kadar!"

Arabayı sürdü. Akyar caddesine saptı; üç-beş dakika sonra Köyevi önünde durdu.

Köyevinin çifte kanatlı avlu kapısı ardına kadar açıktı. Kapının yanında tanıdığı Yanköylü iki genç duruyordu.

- Merhaba, Yanköylü delikanlılar! Ata arabaya bir yer arıyorum. Ne dersiniz?

- İçeriye sür, Hasan Ağa! Bizimkiler de orada! Akşama kadar biz buradayız! diye seslendiler Yanköylüler.

Hasan arabadan atladı, atın kantarmasından tutarak, avluya girdi. Avluda başka kimseler yoktu; yalnız avluyu çeviren oldukça yüksek duvara bağlı üç-beş at, sıcakta kafalarını eğmişler, durmadan kara kuyruklarını sallayarak sinekleri kovuyorlardı.

Hasan atı hamuttan kurtardı, duvara bağladı, başı ucuna bir kucak ot koydu, avludan çıktı.

Akyar caddesi kalabalıktı. Araba, kamyon ve tramvay seslerine ayakkabı boyayan çocukların sesleri karışıyordu. Köyevi önünden geçen insanların yüzlerinde yorgunluk, hayattan bıkkınlık vardı. Hava ağır ve sıkıntılıydı. Ağarmış gökyüzünden taş döşeli caddeye cehennemî bir sıcak dökülüyordu. Ayakkabı içinde bile, insan çıplak ayaklarıyla ateş üstüne basıp yürüyor gibiydi.

Hasan dükkân pencerelerine baktı, kundura boyacısı çocukların çığlıklarını dinledi; sonra Kantar'a yöneldi. Her şeyden önce Çardakkahve'ye kadar yürüdü. Gizli-kapaklı sözlerle Eşref Efendi'yi bulmak istiyordu.

Gitti.

Kantar boyunca Çardakkahve'ye kadar yürüdü. Gizli-kapaklı sözlerle Eşref Efendi'yi sordu, soruşturdu; ama Eşref Efendi'yi bilen ve tanıyan bir kişi bulamadı. Umudu

---

[2] Or Kapı- Perekop Boğazı

tamamen kesmişken doksan, belki yüz yaşlarında, saçı-sakalı pamuk gibi apak bir ihtiyar Hasan'a yaklaştı. Hasan'ın kolunu tuttu, baş işaretiyle kenara çağırdı.

Yolun karşı yakasına geçtiler. İhtiyar adam hâlâ Hasan'ın ceketini tutuyordu. Sokağın karşı yakasına gelince başını kaldırdı adam, biricik sarı dişini Hasan'a göstermek istiyormuş gibi, ağzını açtı; sonra elini kaldırıp parmaklarını sakalının kılları arasına gömdü.

- Sen Eşref Efendi'yi mi görmek istersin? diye sordu.

- Öyle, Amca. İsterim, dedi Hasan.

- Ha! Ben ne bileyim… Tanımıyorum ki.

_ Çardakkahve yanında ara, dediler bana. Onu tanıyan çok varmış buralarda.

- Öyle mi dediler? Ha… Bak hele, gelen giden çok. Herkes bir şey sorar… Ben ne bileyim. Tanımıyorum ki.. Eşref Efendi ha? Nerelisin sen?

- Çukurcalı.

Araya sessizlik çöktü. İhtiyar adam hâlâ sakalının kıllarını kaşıyordu.

Sessizliği Hasan bozdu:

- Yazık ama. Ayda yılda bir işten kurtuluyoruz… Görüyorum ki boşuna. Yazık…

Adam sakalını kaşırken kızıl göz çukurlarının içine derince gömülmüş gözlerini yere indirdi.

- Ben ne bileyim: Tanımıyorum ki, dedi gene.

Sonra gözlerini Hasan'ın yüzüne kaldırdı:

- Neye gerek sana Eşref Efendi?

Hasan çevresine göz gezdirdi; adamın kulağına doğru eğilmişti ki, ihtiyar, Hasan'ın söyleyeceklerini dinlemek istemediğini belirten bir hareketle, elini kaldırdı.

- Gel… gel yürüyelim biraz, dedi.

Yan yana yürüdüler.

Kantar'ın sonuna varınca, Hasan ihtiyarın "biraz"ı buralarda bir yerdedir herhalde, diye düşündü. Ama yanılı-

yordu Hasan. Adam, Hasan'la ilgisiz, yürümesine devam ediyordu.

Çingene Mahallesi'ne, ulaşınca sağa döndüler, dar ve rutubetli bir sokak boyunca yürüdüler; gene sağa döndüler, gene dar, yarı karanlık sokaklara daldılar ve ancak bir saat sonra, oldukça yüksek bir duvardaki ahşap kapının önünde durdular.

İhtiyar adam kapıya değneğiyle vurdu. Az sonra kapı açıldı ve yaşlı adam, bütün bu uzun yol boyunca Hasan'ın yanında sessizce yürüdüğü gibi, gene Hasan'a bakmadan, vedalaşmadan, sopasını yere vura vura, sessizce yanından ayrıldı, gitti.

5

Hasan, Eşref Efendi'nin evinde işini bitirip, şehre döndüğü zaman akşam olmuştu. Gün boyunca güneşin sıcağıyla ağaran gökyüzünün rengi gittikçe koyulaşmış, demir rengine bürünmüştü. Çingene Mahallesi'ne, Tatarlığa, Karayım ve Kırımçak mahallelerine doğru, taşmış bir dere gibi, insan kalabalığı akıyordu. Uzun boylu, arık, sakallı Hohol'lar[3]; yarı çıplak esmer Çingeneler; uçkurlu şalvarlarıyla ağır yürüyüşlü, dalgın, düşünceli Tatarlar; araba gıcırtıları, at kişnemeleri, Çingene kadınlarının dövüşleri, çocuk çığlıkları birbirine karışıyor ve Kantar Caddesi, onaltıncı yüzyıldaki Bogdan Hmelnitski'nin[4] Zaporojya'sı gibi, canlı ve hummalı oluyordu.

Hasan, bir yandan Eşref Efendi'yle buluşup merhuma Mevlit okuttuğuna candan seviniyor, öte yandan Kantar'daki kalabalık sıklaştıkça, köy evinde bıraktığı atını ve arabasını endişeyle düşünüyordu.

---

[3] Hohol: Rusların Ukraynalılar'a vredikleri bir isim.

[4] Bogdan Hmelnitski: Onaltıncı yüzyılda Ukrayna savaşçısı.

Ama korkmaya sebep yoktu.

Koşar adımla Akyar Caddesi'ni geçti, alnında birikmiş terleri iki eliyle sile sile, Köyevi avlusuna girdi. Yanköylüler gitmişlerdi, ama, atı ve arabayı bıraktığı yerde buldu. Çarçabuk atı arabaya koştu, dizginleri eline aldı, bir kere daha Eşref Efendi'yi, Eşref Efendi'nin evini, duayı, sakallı ihtiyarı hatırladı; içi rahat, kendinden memnun kamçısını saklatıp atı sürdü.

Ve işte, Çukurcalı Hasan Berber'in hayatında en büyük tesadüf de o gün Köyevi önünde oldu.

Yolun kıyısında, Çukurca yanındaki şosede gördüğü, otomobil duruyordu. Beyaz elbiseli şişman adam otomobilde oturuyor, genç adam ise, ayağını otomobilin basamağına atmış, konuşuyordu.

Hasan atın dizginlerini çekti. Genç adam otomobilden iki adım geri çekildi. Motor gırıldadı ve ikisi yüksek seslerle konuşmaya başladılar. Fakat motorun gürültüsünden ne konuştuklarını anlayamıyordu Hasan.

Otomobil kalkmadan önce beyaz elbiseli adam elini kaldırdı:

- Yarın! Unutma ama! Tam dokuzda! Anladın mı?
- Anladım, Panteley Petroviç! Unutmam!
- Yarın! Uvidimsya![5]
- Uvidimsya!..

Otomobil gitti. Genç adam kaldırımda yalnız kaldı. Sırtı Hasan'dan yana dönüktü. Kendisinden uzaklaşan otomobilin ardından bakarken şapkasını ensesine itti, elleri yanında, otomobil gözden kaybolana kadar, hiç kımıldamadı.

Hasan dikkatle genci süzüyordu. Derken genç adam Hasan'dan yana döndü ve Hasan'ın, onun yüzünü gör-

[5] Uvidimsya: (Rusça) Görüşmek üzere.

mesiyle arabadan atlaması bir oldu. Hasan'ın gözleri ışıl ışıldı. Genç adama bakarken içinden: "Odur, O!" diyordu.

Yirmi üç, belki yirmi dört yaşlarındaydı. Sert bir yüzü, gözlerinin içinde sağlam, ama başarısız bir bakış vardı. Öyle ki, Hasan, onun gözlerini gördüğü anda genci tanıdığına tereddüt eder gibi oldu. İki adım geri çekildi, genci tanıdığına emin olmak istermişçesine, gözlerini kıstı, baktı.

Tanıyordu.

Yavaş yavaş yürüdü, gencin önünde durdu, şaşkın gözleri onun yüzünde:

- İn misin, cin misin? diye başlamıştı ki, gencin gözlerindeki hoşgörüsüz bakışlar birden kayboldu; genç adam güldü.

- Ne in, ne cin… Çilingir'in Selim'iyim, dedi, hâlâ gülümseyerek.

Heyecanla söylenecek lâf, nedense, sönük çıktı Hasan'ın dudakları arasından:

- Görüyorum, Çilingir'in Selim'isin. Ama…

- Sen de Hasan Berber'sin ya.

- Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur, derler. Doğru söz. Aradan sekiz yıl mı geçti, ne?

- Öyle, galiba.

- Görüyorum ki asker oldun… Şapka giyiyorsun. Büyüdün sen, büyüdün!

- Yaşım hükûmetin asker yasası çağına eriştiğinden asker oldum. Ama görüyorum ki büyüklüğümü ne yaşımda, ne de boyumda görüyorsun; yalnız şapkamda. Öyleyse sen de şapka giymelisin. Büyük olmanın bir ayıbı yok ya!

Hasan elini ensesine kaldırdı, kıvırcık kuzu derisi kalpağını alnına itti, başını kaşıdı, içini belirten hafif ama biraz alaycı bir gülümsemeyle güldü:

- Hepimiz şapka giyer de büyürsek dünyada küçük kalmaz. Büyüklerin büyük olarak yaşamaları için dünyada bir sürü küçük insanın yaşaması gerekir, Selim.

- Öyle mi?

- Öyle, kardeşim, öyle! Büyük lokma ye, büyük söyleme. Bu sözü hiç duymadın mı sen?

Selim kaşlarını çattı, küçük gözlerini az daha kıstı, Hasan'a baktı:

- Eski kalpaklılar gibi konuşuyorsun sen!

Hasan; "Eski kalpaklılar senin babandı, Çoban Seyid Ali'ydi. Bekirlerdi, Enverlerdi" diyesi geldi, ama, nedense, ses çıkarmadı. Selim'in yüzü sinirsiz, duygusuz gibiydi şimdi. Gözlerinin içinde gene o hoşgörüsüz bakışlar toplanıyordu.

Sessizliği Hasan bozdu:

- Vazgeç, canım! Ben seni incitmek istemedim, dedi.

Az sustu. Sonra ilâve etti:

- Akıl ne kalpakta, ne de şapkada; şapkanın ve kalpağın altındaki kafada.

Fakat Hasan bu sözleriyle ne Selim'in gözleri içindeki ateşi söndürebildi, ne de onun kalbini anladı. Selim'in kalbinde katı, sert ve gizli bir şey vardı. Hasan büsbütün soğudu. Gitmek için dönmeden önce yavaşça:

- Yolun bir gün bizim köye düşer belki… Çukurca'ya, dedi.

- Belki, dedi Selim, soğuk bir sesle.

- Uğra bizim eve. Kahve falan hasta için bulamıyoruz, ama elma armut yiyoruz, şükür. Reisimiz iyi bir adam.

- Kahveye mi yoksa başka bir iş için mi, bilmiyorum, ama uğrayacağım.

Bu sözün gerisinde Selim'in Hasan'dan bir şey gizlediği aşikârdı. Hasan şaşkın gözleriyle baktı Selim'e:

- İyi. Konuşuruz. Senin rah… Konuşuruz daha.

Ayrıldılar.

Hasan, Selim'in arkasından uzun uzun baktı. Selim gözden kaybolduğu zaman içinden: "Ah, Selim… Babanın cesedini sırtımda taşıdığımı biliyor musun acaba?" dedi ve arabasına bindi.

6

Çingene Mahallesi'ne yakın bir yerde oturduğu eve yaklaştığı zaman Hasan'ı düşünmeye başladı. Neden Hasan'ı öyle soğuk, öyle ilgisiz bir tavırla karşılamıştı?

Bilmiyordu.

Az ötedeki duvar diplerine çömelmiş oturan ve dükkân kapısında bekleyen kadınların sesleri işitildi; Selim onlara bakarken, Hasan'ı unuttu. Tanımıyordu Hasan'ı! Kimdi Hasan? Ne bilsindi! Her yerde, her adımda bir Hasan görüyordu; ne yöne dönse, nereye baksa gözlerine bir Hasan ilişiyordu ve öyle kalpaklı, şalvarlı, dünyasından habersiz o Hasanlar'ı gördüğü zaman kaçmak istiyordu.

Üç yıl önce askere çağrılmıştı. Askerlikten Kantar'a dönünce gene o eski, küf kokulu, toprak zeminli dar odasına girmişti.

Ama o, eski Selim değildi artık. Günlerini ve gecelerini kitaplarla baş başa geçiriyordu. Kimse görmüyordu Selim'i Kantar'da. Bazen odasından çıkıp şehire iniyordu. Dalgın ve herkesten uzak, caddelerde, parklarda dolaşırken kaybettiği bir şeyi arıyordu sanki. Sonra, yeryüzüne karanlık çökünce, yüzü asık ve somurtkan, soğuk odasına dönüyordu.

Gece kurslarına girmeye karar verdi.

Akşamları işinden dönünce on yaşındaki oğlunu yedirir, yatırır, üstünü örter, alnından öper ve kitaplarını koltuğu altına alarak, kursa giderdi.

Sonra Teknikum'a[6] girdi.

Teknikum'da yeni insanlar tanıdı, yeni şeyler öğrendi. Panteley Petroviç'i de orada tanıdı. Panteley Petroviç Selim'e derslerinde yardım ederdi, boş saatlerini Selim'le geçirirdi. Bazen şehir kütüphanesinde buluşurlardı, bazen de parklarda, Panteley Petroviç'in tavsiyesiyle partiye girmeye karar vermişti.

Şimdi, oturduğu eve yaklaşırken, tamamen unutmuştu. Hasan'ı, Panteley Petroviç'i, Panteley Petroviç'le birlikte yarını, yarın Parti İcra Komitesi'nde alacağı yeni ödevi düşünüyordu.

Az öteden gelen sesler ve bağrışmalarla Selim kendine geldi. Birkaç çocuk kaldırım boyunca oturduğu eve doğru koşuyordu. Sokağın orta yerinde, tramvay rayları üstüne oturmuş Çingene kadın kaldırımdaki adamlara azar ve küfür savuruyordu.

Kaldırımdaki kalabalığın içinden genç bir adam çıktı. Selim'e doğru yürüdü. Selim durdu, başını yoldaki kadından yana çevirdi.

- Haydi kes, bitir be! diye seslendi, Selim'e doğru yürüyen genç adam.

Kadın gene seslendi:

- Yetmez, it çocuk! Yetmez!

- Kes, dedim, kes! Kesmezsen gelir, boğazının içine kazık sokarım!

Kadın birden ayağa fırladı, arkasını genç adamdan yana çevirdi ve elini kaba etlerine vura vura bağırdı:

- Ha, burama sok! Ha, burama sok!.. Baksana ne semiz! Ho! Ho! Hooo! Baksana beyaz yiğit, ne semiz buram!

- Tüh, kör olasıca!.. Tanrı da, başka bir yer bulamamış gibi, kalkmış Tatarcayı onun ağzı içine koymuş!

Ve genç adam yere tükürdü, elini kalçasına vurdu, gene yürüdü.

---

[6] Teknikum: Teknik okul.

Selim sordu:

- Ne oluyor ya orda?

- Çingene Mahallesi'nde ne olur sandın? Ne olacak… Be Selim, senin Alim yahu! Çingeneler çocuğa dayak…

Selim, genç adamın cevabının sonunu beklemedi; birdenbire, yayından fırlayan ok gibi, eve doğru atıldı. Ama duvar dibindeki ihtiyarlar Selim'i yatıştırdılar:

- Korkma, Selim! Bir şey yok; çocuğun yanağı tırmalanmış biraz.

Selim kalabalığı yardı.

Oğlu Alim'in gerçekten ciddi bir yarası yoktu. Selim, sert bakışları Alim'in yüzünde, katı bir sesle sordu:

- Ne yaptın?

Küçük Alim başını göğsüne eğdi:

- Hiç, dedi yavaşça.

- Ne yaptın? Söyle!

Alim'den büyükçe bir çocuk cevap verdi:

- Alim suçsuz, Selim Ağa. Alim'in tenekesi benim tenekemin yanındaydı…

- Ne tenekesi?

- Mahallede lâmba yağı satılacak dediler… Herkes tenekesini alıp mahalle başına çıktı. Biz de gittik. Kadınlar tenekelerini kuyrukta bırakıp, evlerine gidip geliyorlardı; biz de az ötede oynuyorduk. Bir de baktık ne görelim?.. Alim'in tenekesi kayıp… Kadınlar, tenekeyi çingene çocukları çaldılar, dediler. Gittik…

Selim çocuğun sözlerini fazla dinlemedi; avlu kapısını açtı, küçük Alim'i içeriye iteledi:

- Haydi, dağılın!

Çocuklar dağıldılar.

Selim sokak ortasındaki tramvay rayları üstünde oturan çingene kadınından yana döndü:

- Sende, Şerife, evine git! Bitir artık, söyleyeceğini söyledin! Yeter!..

Kadın elini çıplak, kuru göğsüne götürdü, yırtık mintanının altına soktu, koltuk altını kaşıdı ve Selim'e bakarak bağırdı:

- Ciğerini bit yesin, beyaz yiğit!

- Kalk ordan! Ben seni!..

Selim yere eğildi; yerde, ayakları arasında, bir taş arar gibi yaptı:

- Oğluma dokunursan kafanı kırarım ha!

Kadın, korkmuş olacaktı ki, birden ayağa fırladı ve koştu. Ama bir yüz adım kadar Selim'den uzaklaşınca durdu, iki eliyle yırtık entarisinin eteğini kaldırdı, sesinin bütün gücüyle ve sesi kısılana dek bağırdı:

- Oğlunu da! Ananı da! Neneni de!.. Eşiktekini de! Beşiktekini de! Deşiktekini de!.. Doğduğunu da! Doğacağını da! Ha, burama tıkayıııım!

Gençler kahkahalarla gülüşüyorlar, az ötedeki çocuklar kadına taş atıyorlardı.

Selim sessizce eve girdi.

O gece hemen hiç uyumadı Selim.

Giyinip sokağa çıktığında karanlık seyrelmiş, gökyüzündeki yıldızlar sönmüş, gökyüzü kül rengine girmişti. Aşağıda Pazar kulesinin saati tembelce çaldı ve sustu. Uzaklaşan tramvayların madenî sesleri boşlukta eriyordu. Selim, ayaklarının altından çıkan sesleri dinleye dinleye, şehire doğru yürüdü. Nereye ve niçin gittiğini bilmiyor gibiydi, ama gidiyordu.

Aşağıda, seyrelen karanlığın içinden binalar çıkıyor, Selim'in gözleri önünde dikiliyorlardı. Yüksek, sağlam, kocaman binalar. O binalara yaklaştıkça Selim kendini daha güçlü, daha azimli hissediyordu.

Şehire indi. İşçiler öksüre öksüre, sigaralarını tüttüre tüttüre, fabrikalara gidiyorlardı; orada burada yaşlı adam-

lar, ellerindeki uzun çalı süpürgeleriyle, caddeleri süpürüyorlardı. Daha erkendi. Sokaklar boş ve sessizdi.

Parti İcra Komitesi bulunan binanın önünde durdu Selim. Duvarlarda Stalin'in ve başka parti liderlerinin resimleri asılıydı. Binanın önünden geçip gitmeden önce başını kaldırıp resimlere baktı. Resimler de Selim'e bakıyorlardı sanki. Onlar, Selim'e; Selim'i görüyorlar gibi geldi. Resimlere bakarken bir an o da, onlar gibi, o yüksek duvara çıkıp hayata ve insanlara yüksekten bakmayı özledi. Ama aynı anda dizlerinden kalbine kadar müthiş bir titreme geçti ve hemen gözlerini resimlerden ayırdı. Kalbindeki korkuyla küçük bir şey, kişioğlunun gözüne görünmeyecek kadar küçücük bir şey olup bir delikte saklanası geldi.

Gözlerini tekrar resimlere kaldırdığı zaman bütün bütün titriyordu.

Kaçmak gerekiyordu buradan.

Ama nereye? Belki köyüne. Kızıltaş'ın gerisindeki sık ormanlar içerisinde kimse onu görmez, o da kimse ile karşılaşmazdı. Fakat dört yanında kocaman binalar, ayaklarının altında soğuk sokak taşları ve duvardaki resimler Selim'i örümcek ağları gibi sarmışlardı.

Sokağın karşı yakasına geçerken: "Bu binaları insanlar kurdular elbet", diye düşündü. Ama nasıl?

Gene kalbi titredi. Ayaklarının altında sokak yarılıyor ve Selim, karanlık dipsiz bir uçurumun dibine yuvarlanıyordu.

Parti İcra Komitesi'nden uzaklaşınca içi yatışır gibi olmuştu, ama hâlâ kendi kendine "Nasıl?" diye tekrarlıyordu.

Evet, nasıl?

"-Bilmelisin!" diyordu içindeki ses Selim'e.

"- Evet, ama nasıl?"

"_ Oku, öğren, bil!.. Bilmelisin! Bilmeye mecbursun!"

"- Evet evet… Ama…"

"- Bilmezsen er yok senin için bu dünyada!.."

Yarım saat sonra parkın tenha bir köşesinde bir iskemlede oturuyordu Selim.

Gökyüzü yüksek ve maviydi. Doğu ufku gittikçe kızarıyordu. Selim'in gözleri içinde duvardaki resimler, binalar, asfalt caddeler… başı ağırlaştı ağırlaştı ve Doğu'da güneş doğarken, derin ve taş katısı bir uykuya daldı.

7

Geniş bir oda. Orta yerde, kan rengi kızıl bir örtüyle örtülü, bir masa. Masa üzerinde Stalin'in kara büstü. Masanın gerisinde kahverengi ceviz bir koltuk. Koltuğun gerisinde yüksek bir pencere. Ama odaya gün ışığı sızmıyor. Pencere ağır, renksiz örtülerle örtülü. Oda sessiz. Sağır, soğuk.

Koltukta bir adam oturuyor. Adam da, odadaki eşyalar gibi, sağır; soğuk ve renksiz Bir ölü gibi. Ama nefes alıyor. Adamın ince dudakları, sönük gözleri coşkunluk ne, özlem ne? Bilmiyor; bilmek istemiyor. Arada bir başını kaldırıyor adam, gözlerini sağa çeviriyor, sola çeviriyor; dinliyor, dinliyor, dinliyor… Ve düşünüyor.

Solda, ikinci odada açılan kapı yarım aralık.

İkinci odadan yazı makinesinin tıkırtıları geliyor. Makine bazen susuyor. Makine susunca oda öncesinden de soğuk ve tılsımlı bir sessizliğe bürünüyor. Sonra gene tıkırtıya başlıyor. İnsanları, hayatı, bütün varlığı suçlayan bir iddianame yazıyor sanki; ama makinenin dilini yalnız koltukta oturan adam anlıyor.

Kapı açıldı.

Odaya uzunca boylu, sarışın, dolu göğüslü, etli ve ak ensesi tıraşlı, genç ve kıvrak vücutlu bir kız girdi. İri, güzel ve ciddi gözlerini koltukta oturan adamın yüzüne dikti. Adam yavaş yavaş başını kaldırdı, kızı mânalı bir bakışla

süzdü, ama ses çıkarmadı. Kız, başıyla adamı selâmladı. Sonra yüksek pencerenin dibinde duran küçük masaya doğru yürüdü.

İkinci odadan hâlâ yazı makinesinin tıkırtıları geliyordu; geniş odada ise aynı soğuk sessizlik sürüp gidiyordu.

Tekrar kapı açıldı ve odaya Panteley Petroviç, Panteley Petroviç'in yanında Selim girdiler. Selim yorgun görünüyordu. Yüzünün rengi uçuk, dudakları kansızdı. Ellerinde hafif bir titreme vardı ve nereye saklayacağını bilmiyormuş gibi, kâh arkasına götürüyor, kâh yanına indiriyor, bazen de ceplerine sokup çıkarıyordu. Panteley Petroviç'in yüzü, her zamanki gibi, kararlıydı.

Panteley Petroviç masaya yaklaştı. Selim, az arkadan onu takip etti. İkinci odadan hâlâ yazı makinesinin kuru tıkırtısı geliyordu.

Koltuktaki adam başını kaldırdı, önce Panteley Petroviç'e, sonra Selim'e baktı. Selim, yabancı bir yerde bulunduğunu adamın bakışından anlamış olacaktı ki, gözlerini yere indirdi. Gözleri adamın gözleriyle tekrar buluştuğu anda içinden garip bir titreme geçti. Kaçamak istedi; kaçmadı, kaçamadı. Beline dek koyu bir çamur gölüne batmış gibiydi; koltukta oturan adamsa, Selim'in bilmediği bir âlemin kapısını açmış, bakışlarıyla Selim'i içeriye çağırıyordu. Panteley Petroviç'in kolunu tutmak istedi ama, geçmişte kendine yakın hissettiği Petroviç de, bugün Selim'den uzaktı. Alnında, saçları arasında ter damlaları birikiyordu. Koltuktaki adamın sessizliği, ikinci odadan gelen yazı makinesinin sürekli tıkırtısı korkusunu daha da çoğaltıyordu.

Koltuktaki adam bakışlarını Selim'in yüzünden aldı, masa üzerinde duran kâğıtları gözden geçirmeye koyuldu; ama odadaki soğuk hava değişmiyordu.

Adam kâğıtları önüne çekti, yavaş fakat sert bir sesle okumaya başladı:

"- Simferopol[7] Reyon'u[8]. Çukurca köyü. Lenin adında kolhoz.

Kolhoz'un Lenin adını taşıdığı yalnız ilçe parti komitesinde biliniyor. Başka kimseler bilmiyor. Hattâ Çukurcalılar'ın kendileri de bilmiyorlar. Köyde ne köy Sovyet'i binasında, ne de başka bir yerde bu isim yazılı değildir. Köyde buğday ve çavdar ekilmesi için tam iki bin hektarlık arazi bulunmasına rağmen geçen yıl ve bu yıl ancak bin beşyüz hektar kadar yer ekildi. Soru? Öteki beşyüz hektar araziye ne oldu? Niçin, neden bu arazi ekilmemiş kaldı?

Bu sorunun cevabı gayet basittir: Her köylünün evi önünde dört yanı çitle, hattâ duvarlarla çevrili küçük araziler bulunuyor. Devlete en gerekli olan buğday ve çavdar yerine, beş yüz hektar araziyi teşkil eden bu küçük küçük, ayrı ayrı parça topraklara Çukurcalılar, kendi ihtiyaçları için, hıyar, mısır, pancar, kabak, fasulye, patates, hatta çiçek bile ekiyorlar. Kendi ihtiyaçları için demek yanlış olur, çünkü Çukurcalılar bu sebze ve zerzevatı toplayıp şehirde satıyor, para kazanıyor, zenginleşiyorlar. Sonuç olarak da Sovyet sistemi içinde Çukurca'da bir zengin ve kapitalist sınıfı meydana geliyor. Bu hâlin Sovyetler devleti ve komünist partisinin siyasetine ne kadar aykırı olduğunu açıklamayı gerekli bulmuyoruz. Hele buna yakın bir zamanda son verilmediği takdirde durumun tehlikeli bir yola gireceğinden hiç şüphe etmiyoruz. Reyon İcra Komitesi'nin kabul ettiği karara göre bu yıl ekilmiş kolhoz topraklarının her hektarından on sekiz sentner kışlık buğday, yirmi sentner kışlık çavdar devşirilmesi gerekirken Çukurca'nın bin beş yüz ekilmiş hektar toprağının her hektarından ancak on beş sentner buğday, on yedi sentner çavdar devşirildi. Niçin? Neden?

---

7 Simferopol: Akmescit.

8 Reyon: İlçe.

Cevap gayet basit: Çünkü Çukurcalılar kolhoz işlerinden çok kendi işlerine önem veriyorlar. On iki saatlik iş gününün en az iki saatini kendi bostanlarıyla uğraşmakla geçiriyorlar. Buna hemen son verilmezse işin çok tehlikeli bir yola gireceğine şüphe etmiyoruz. Bahçelerde meyve toplama işleri de aşağı yukarı aynı durumdadır.

Çukurca'da din, eski âdetler, gelenekler ve milliyetçi duyguların kökten silinmediği bildiriliyor.

Meselâ:

Hasan Berber adında bir şahsın evinde kaynatasının ölümü şerefine dualar okundu. Bir tane de koyun kesildi. Nişanlanma ve evlenmelerde eski âdetler hâlâ sürüp gidiyor. Bir akşam Kara Mustafa adında bir şahsın evinde gene koyun kesilmiş ve içkicilik, oburluk gecenin geç saatlerine kadar devam etmiş. Gene o geceki ziyafette bir şahıs, Stalin'in şerefine kadeh kaldırmış. Fakat misafirlerden biri:

"Yut şu itin adını, söyleme burada!" diye bağırmış. (Bunu söyleyenin adını henüz bilmiyoruz). Sonra ışık sönmüş ve karanlıkta biri ayağa kalkarak: (onun da adını henüz bilmiyoruz) "Stalin kim?" diye sormuş. Karanlıkta başka biri: "Stalin kim, bilmiyor musun?", demiş.

Öteki: "Stalin Rusya'yı zenginlerin, kapitalistlerin ellerinden kurtaran adamdır!" demiş. Ama (bunun da kim olduğu henüz belli değil) başka biri: "Ah;" demiş, "Keşke bize gelse de Kırım'ı Ruslar'ın elinden kurtarsa!" diye bağırmış ve karanlıkta köylülerin çoğu kahkahalar atarak gülmüşler. Bu ziyafet gecenin hayli ilerlemiş saatlerine kadar devam etmiş ve evlerine dönerlerken, birkaç köylü yollarda:

Ant etmişim söz vermişim
Milletim için ölmeğe…

türküsünü söylemişler."

Parti Sekreteri okumaya devam ediyordu:

"- Suçu yalnız Çukurca köylülerinde bulmak doğru olamaz. Köylüler arasında milliyetçiliği ve burjuvacılık duygularını yaşatan şahıslar bulunuyor. 2856 köy ahalisinin yalnız üçü komünist parti üyesi, sekizi de konsomol üyesidir. Fakat bu on bir parti üyesinin dahi, geçen yıl S.K.V.K.P. plenyumunda kabul edilen kararlardan haberleri yok. Gazete ve parti dergileri okunmuyor. İki hafta önce "Yaş Kuvvet" gazetesinin idaresi Çukurca'ya elli nüsha gazete göndermiş. Postahanede gazeteleri kabul eden genç (adını biliyoruz) ağzında sakız, dudakları arasındaki sigarasını oynatarak, "Bu gazeteleri az daha ince kâğıda basmış olsaydılar sigara kâğıdı derdinden de kurtulurduk; kalın kâğıdın ciğere ziyadı dokunuyor", demiş.

Harman zamanında kolhozcular tarafından bir dakika dahi işsiz oturmanın bir suç sayıldığı herkesçe bilinir. Harman zamanında kolhozcuların birtakımı çalışırlarken öteki takımı yemeklerini yiyecekleri yerde. Çukurcalılar'ın hepsi, aynı saatte, en az yarım, bazı günlerde, bir, hatta bir buçuk saat paydos ediyor, yemeklerini yiyorlar. Tabiî onlar yemeklerini yerlerken makineler çalışmıyor. Öğle yemeğini tarlada değil de evlerine gidip yiyenler bile oluyor. Çukurca'da, M.T.S.'lerle[9] hiçbir şekilde ilgileri yok; bozuk makineler haftalarca tarlalarda yatıyor, yağmurda paslanıyor. Böyle ve buna benzer misaller daha da bulabiliriz Çukurca'da."

Koltuktaki adam sustu. Geniş odadaki sessizliği bozmak istemiyormuş gibi, ikinci odadaki yazı makinesinin kuru tıkırtıları da birden kesildi.

Selim yavaş yavaş kendine geldi. Şimdi odada yalnız olmadığını, yanıbaşında Panteley Petroviç'in durduğunu anlıyordu. Duvarda asılı Stalin'in, Lenin'in, Kirof'un, Mo-

---

9 M.T.S. – Makine ve traktör istasyonları.

lotof'un resimleri Selim'e bakar gibiydiler; ama onların bakışları öncesi kadar korkunç değildi Selim için.

Bakışlarıyla: "Seni görüyoruz. Koltuktaki adama bak, onu dinle"! diyorlardı sanki.

Sekretere bakarken bakışları kızın gözleriyle buluştu. Kız sağ kolunu masaya dayamış, başı avucu içinde, kaleminin ucunu ağzına almış, yarı açık dudakları arasında ak dişlerini Selim'e göstermek istiyormuşçasına, gülüyordu.

Selim bakışlarını koltuktaki adama doğrulttu. Kız da bakmıyordu artık Selim'e, fakat Selim'i gördüğü , Selim'le ilgilendiği dudaklarının uçlarındaki hafif gülümsemeden belli oluyordu.

Koltuktaki adam ayağa kalktı ve sağ yanındaki iki iskemleyi göstererek:

- Oturunuz, dedi.

Oturdular.

Selim'in elleri hafifçe titriyordu. Bir sigara içmek istedi. Dışarıya çıkınca, birbiri ardından, iki sigara içeceğini düşündü. Şimdi sekreter Selim'e bakıyordu, fakat Selim'den çok daha uzak bir yeri görüyor gibiydi.

- Adınız? diye sordu.
- Selim. Selim Çilingir.
- Ne zaman partiye girdiniz?
- İki yıl önce.
- Askerliğinizi hangi kıt'alarda yaptınız?
- Devlet Sınırlarını Koruma Kıt'alarında.
- Hmmm..

Sekreterin yüzü, dudakları ucundaki hafif gülümsemeyle güzelleşir gibi oldu; gözlerini Panteley Petroviç'ten yana çevirdi. Sonra gene Selim'e baktı:

- İyi, dedi. Fazla vaktinizi almayacağım. Yarın Çukurca'ya gidiniz. Orada sizi sorumlu bir iş bekliyor. Birkaç gün sonra Panteley Petroviç yeni direktiflerle gelir Çukur-

ca'ya. Orada fazla konuşulur. Vakit kaybetmemize sebep yok. Kolhoz işlerinden başka yapılması gereken birçok işler daha var orada ama, bu işlerde başka kurumlara ihtiyacımız olacak sanırım. Siz kolhoz işleriyle meşgul olunuz şimdilik.

Üçü de ayağa kalkmıştı. Sekreterin yüzü hâlâ gülümsemeler içindeydi. Selim'in gözlerinde bir değişiklik, sert bir kıvanç vardı.

Sekreter ikisinin arasına girdi ve üçü kapıya doğru yürüdüler. Kapıya yaklaşınca durdular. Bir kadının eli kadar beyaz, beyaz ve hafif, hafif ve nazik elini kaldırdı sekreter, parmağıyla kulağının kenarını kaşıdı; kaşırken Panteley Petroviç'le konuştu:

- M.T.S.'den beş kamyon Çukurca'ya sevkedilecekti, üç hafta için. Ne zaman işe başlayacaklar?

- Ancak iki hafta sonra başlayabilir işe, yoldaş Kuzmin. Çünkü…

Sekreterin sert bakışları Panteley Petroviç'in yüzüne takıldı:

- Beş kamyon Çukurca'ya sevkedilsin! Yarın!

- Peki, yoldaş Kuzmin. Yarın.

- İyi.

Elini Selim'e uzattı:

- Adınız? Söylemiştiniz ama unuttum.

- Selim.

- Ha, evet evet! Selim.. Selim Çilingirof!

Elini sıkan küçük ve nazik elinden Selim'in yüreğine bir kıvanç dalgası geçer gibi oldu. Sekreterin tekrar konuşmasını, bir emir vermesini istiyormuş gibi, onun yüzüne bakıyordu. Ömründe ilk defa olarak ciğerlerine sağlam bir hava girdiğini duyuyor, bu havayı Çukurca'ya, belki Çukurca'dan daha ötelere götürmek istiyor, götürebileceğine inanıyordu Selim.

Odadan çıkmadan önce Sekreter Kuzmin gözlerini küçük masanın başında oturan kızdan yana çevirdi:

- Natalya Vasilyevna! Önümüzdeki Pazar günü oniki numaralı okulun öğrencilerinden ikiyüz kadarını alıp Çukurca'ya gidiniz. Mahsul toplama işlerine yardım ediniz. Gerekirse iki hafta orada kalınız öğrencilerle. Yoldaş Selim Çilingirof'un emrindesiniz. Pioner[10] kurumlarından yardım isteyiniz.

Natalya Vasilyevna'nın yüzü kızarıverdi. İki elini birden kaldırıp tıraşlı ensesine götürdü ve göğüslerinin zenginliğini göstermek istermişçesine gerindi. Yüzündeki kızarma gittikçe koyulaşıyordu. Işıltılı gözleriyle Selim'e bakıyor ve Selim: "Vız gelir senin Çukurca! İstersem bir kurdun yakaladığı kuzuyu sırtüstü attığı gibi, seni ayaklarımın arasına alır, gırtlağını kemiririm" der gibi kızıl dudaklarının arasındaki parlak dişleriyle gülüyordu.

Selim'in gözleri kızın gözleriyle buluştuğu anda bel kemiğinden soğuk bir titreme geçti. Kalbi atıyor, dizleri titriyor, gözlerini kızın gözlerinden saklanacak bir yer bulamıyormuş gibi, ellerine, ayaklarına uçlarına bakıyordu. Natalya, Selim'in yüzünde onun kalbini görmüş olacaktı ki, masaya eğildi, kaleminin ucunu dudakları arasına alarak masada duran defterin sayfalarını çevirmeye başladı.

8

Parti İcra Komitesi'nden Panteley Petroviç'le birlikte çıktı Selim. İlk defa olarak Panteley Petroviç'le konuşma isteği duymuyordu. Kendi düşünceleriyle baş başa kalmak, düşüncelerini, planlarını bir araya toplayıp onlara bir çeki düzen vermek istiyordu.

Tez ayrıldılar.

---

[10] Pioner: Çocuk yaşlarında komünistler.

Panteley Petroviç Selim'in elini sıkarken, onun iradesini denemek istermişçesine, Selim'in gözleri içine baktı.

- Zor ve çetin bir iş bekliyor seni Çukurca'da, Selim! dedi. Çok güçlü olman gerek.

Selim'in yüzü soğuk, bakışları biraz sertti.

- Güçsüz değilim ben, Panteley Petroviç; ama benim halkımı anlamak, onun ruhuna erişmlek zor, doğrusu.

Sustu. Az sustuktan sonra ilâve etti:

- Ama ben onu anlamaya çalışacağım. Anlamaya ve anlatmaya. Gerekirse, zorla!

- Bravo! Bak, gerçek bir komünist gibi konuşuyorsun. Senin halkın kötü bir halk değil, Selim.

- Öyle mi?

- Evet. Sen Tatarsın, ama onları benim bildiğim kadar bilmiyorsun. Ben burada doğdum; Tatarlar arasında.

Bir şey bilen fakat bildiklerini açığa çıkarmak istemeyen bir tavırla sustu Panteley Petroviç. Sonra içini çekti.

- Eh Selim, Selim! Sen gençsin, ama yavaş yavaş öğreneceksin. Ben, Tatarlar'ın birçok erdemlerinin Ruslar'da da bulunmasını isterdim.

Birkaç gün önce olsaydı Selim Panteley Petroviç'i saatlerce dinler, yorulmazdı. Ama bugün kafasının içinde o kadar çok şey vardı ki!

Ayrıldılar.

Yarım saat sonra Kantar'da Çardakkahve'yi arkada bırakmış, oturduğu eve yaklaşıyordu Selim.

Hava sıcaktı. Ağarmış göğün altında evlerin kiremitli damları, dumansız fırınlar gibi yanıyorlardı. Sokak boş ve sessizdi. Bazı evlerin duvarları dibinde kediler ve köpekler uyuyorlardı.

Selim avluya girince, avlunun tam orta yerindeki çeşmeye koştu, musluğu açtı, yalağa su doldurdu ve kafasını su dolu yalağa soktu. Eşikte küçük Alim oturuyordu. Dizleri önünde dikili, dirsekleri dizlerinde, başı avuçlarının arasında, ona bakıyordu.

Selim'in bu halde eve dönüşüne, avluya girer girmez kafasını yalağa sokuşuna yabancı değildi Alim. Selim birisine fena halde kızdığı zaman avluya koşarak başını musluğun altındaki yalağa sokardı, sonra eve kapanıp günlerce kimselere görünmezdi. Babasının başını neden yalağa soktuğunu bilmiyordu Alim. Anlamak için bir gün kendisi de başını yalağa sokmuştu, ama, bu iş gömleğinin yakasını ıslatmaktan başka bir şeye yaramamıştı.

Bunun sebebini babasına sorduğu zaman:

- Bazen kafam yanıyor da ondan! cevabını almıştı, ama neden kafasının yandığını kestiremiyordu bir türlü.

Şimdi de şaşmadı Alim. Ciddi bakışlarıyla Selim'i uzun uzun süzdükten sonra, dudaklarının ucunda hafif bir gülümseme belirdi ve eşikten:

- Kafan mı yanıyor, baba! diye bağırdı.

Selim, Alim'i henüz görmemişti ama sesini duyunca, kendini gülmekten alamadı. Pantalonundan çıkan gömleğinin eteğiyle yüzünü kurulayarak eşiğe doğru yürüdü, kalın ellerini Alim'in koltukları altına sokuşturup çocuğu başının üzerine kaldırdı, kömür karası saçlarından sular damlıyor, gözlerinin içi gülüyordu.

- Yoo, bugün kafam yanmıyor! Hem artık yanmayacak da!

- Öyle ise neden yalağa soktun kafanı?

- Bir daha o yalağı görmeyeceğim de ondan. Her ihtimale karşı soğuk bir kafayla gitmek istiyorum.

- Nereye gidiyorsun, baba? Askere mi gene?

- Hayır, köye.

- Yalta'ya mı?

- Yok, Yatla köy değil ki.

- Nereye öyleyse?

- Çukurca'ya.

Alim'i eşikte bırakıp eve girdi. Alim arkasından seslendi:

- Ben de gidecek miyim, baba?

İçeriden Selim'in sesi geldi:

- Elbette! Yalnız gideceğimi mi sandın?

Küçük Alim sustu. Ciddi bir tavır takındı. Sonra:

- Çukurca'ya gitmek istemiyorum ben, doğrusu! dedi.

- Neden? diye sordu Selim.

- İstemiyorum işte!

- Ama gideceksin. İstesen de istemesen de gideceksin!

Araya gene sessizlik çöktü. Sessizlik uzuyordu. Küçük Alim, yüzü ekşice, başını göğsüne eğmiş, babasının konuşmasını bekliyordu.

Selim'den ses soluk çıkmayınca kendisi seslendi:

- Ne zaman geri döneceksin ya, baba?

- Geri dönmeyeceğiz Çukurca'dan, dedi Selim.

Alim fazla soru sormadı. Dalgın bir tavırla dizlerinin üstünde tuttuğu ellerine bakıyordu. Eşikten kalkıp sokağa çıkacağı sırada evin içerisinden babasının sesini duydu.

- Sen sevinmiyor musun?

- Neden sevinecek mişim?

- Çukurca'ya gittiğimize.

- Yoooo!

- Haa?

- Sevinmiyorum!

- Neden?

- Burada arkadaşlarım var. Orada ise kimsem yok.

- Çukurca'da arkadaş bulamayacağını mı sanıyorsun? Çukurca'da da bulursun kendine arkadaş. Hem daha fazla! Ata da binersin!

- Alim'in gözleri parladı.

- At ha! Gerçek at mı?

- Gerçek tabii! Tahtadan mı sandın?

- Ama at kendi atım mı olacak?

- Yok, kendinin değil; kolhoz atı! Ama sırtına binebilirsin! İstiyor musun?

- İsterim! Ama atın kendi atım olmasını isterdim, diyorum!

- Olmaz… Kolhoz malı! Sonra köyde başka çocuklar var; onlar da istemezler mi ata binmeyi?

- Başka çocukların babaları yok mu? Onlar da kendi çocuklarına at alırlar!

_ At kolhozun diyorum sana, anlamıyor musun?

- Anlıyorum, ama kendi atım olmasını isterdim!

- Sen istediğin kadar iste, ama olmuyor işte.

- Olmasın işte, ama ben kendi atım olmasını isterdim!

- Baksana şu inat keçiye! Kolhoz malı diyorum sana!.. Anlamıyorsun lâftan!

Alim fazla ses çıkarmadı. Bir süre babasının sözlerini düşündü. Sonra ayağa kalktı, sokak kapısına doğru yürüdü. Sokakta tanıdığı kimseler gözüne ilişmeyince geri döndü, gene eşiğe çömeldi.

- Bilir misin, ne diyorum baba? diye bağırdı tekrar.

- Ne? diye sordu Selim.

- At iyi, ama attan çok bize bir kadın lâzım!

- Nee? Ne dedin?

- Bize bir kadın lâzım!

Selim, üstü-başı temiz, elinde bir tarak, kara perçemini taraya taraya geldi, eşikte Alim'in yanında dikildi, şaşkın gözleriyle Alim'in yüzüne baktı; sonra onun yanına otururak:

- Kadın mı dedin Alim? diye sordu.

- Evet, kadın! dedi Alim.

Selim'in gözleri içindeki şaşkınlık artıyordu:

- Kadını da ne yapacağız?

- Senin ne yapacağını ben bilmem ama bana kadın gerek, baba!

- Eee?

- Çocuklar benimle alay ediyorlar. Kimi, baban seni Salgır'da balık tutar gibi tuttu, diyor; kimi, baban seni

ahırda buldu, diyor. Çukurca'da da böyle lâkırdılar duyacaksam gitmek istemiyorum.

Selim gözlerini yumdu, açtı; gözlerindeki deminki şaşkınlık dağılmıştı artık.

- Şu densiz çocukların lâfına inanır gibi konuşuyorsun, Alim!

- Nasıl inanmayayım baba? Onların anneleri var. Bayramda anneleri pide pişirirler; börek, katlama pişirirler. Ama benim yok. Görmüyor musun, yok işte annem! Madem ki annem yok, beni bir yerde buldun elbet. Ama Salgır'da balık tutar gibi tuttu lâfına inanmıyorum tabii!..

Alim sustu. İnce dudaklarını büzdü, gözlerini ileriye dikti, hayli baktı, sonra babasından yana döndü:

- Bir şey duydum, doğru mu?

- Neymiş?

- Çocuk kadının karnı içinden çıkarmış; öyle mi?

Selim'in yüzü kızarıverdi. Konuşmak için ağzını açmıştı, ama konuşamadan yüzünü Alim'den sakladı.

- Öyle mi baba?

- Eee… evet. Doğru.

- Öyleyse sen beni ne Salgır'da tuttun ne de ahırda buldnu. Ben de bir kadının karnından…

- Alim!

- Ne var?

- Kes!... Sus, dedim, sus! Anladın mı? Sus!

Selim'in kırmızı yüzü birden mosmor kesildi. Yumrukları sıkılıyor, gözleri nemlenip küçülüyordu. Babasının fena halde değiştiğini küçük Alim de anladı. Avlunun ortasındaki yalağa gözünün ucuyla baktı; sonra babasının elini tutarak:

- Yanıyor mu, baba? dedi.

Selim sessizce ayağa kalktı, eve girdi.

Küçük Alim, yüzü sert, dudakları dargın ve büzülü, eşikte oturuyor, arada bir omuz silkiyor, kâh evin içeri-

sine kâh yalağa bakıyordu. Babasının kızdığını, uzun bir süre göze görünmeyeceğini sandıysa da yanılmıştı, çünkü Selim eski yerine döndü. Şimdi Selim'in yüzü sakindi, gözleri gülüyordu.

Alim'in yanında dizüstü durdu, ağır elini oğlunun omuzu üstüne koydu:

- Darıldın bana değil mi, Alim?

- Darıldım elbet! Ben adamca konuştum, sense damdan düşmüş gibi bağırarak gittin. Ben…

Konuşamıyordu Alim; sesi boğazının içinde düğümleniyordu. Başını göğsüne eğdi, gözlerini babasından saklamak istiyordu, avlu kapısından yana baktı. Selim'se, yuvasından düşmüş bir kuş yavrusunu avuçlarının içine alırmışçasına, Alim'in başını avuçladı.

Alim'in kirpiklerinin uçlarından kurtulan yaşlar yanaklarından aşağı süzülüyordu.

- Alim!.. Ağlıyor musun, Alim? Yok, yok!.. Ağlama!

Alim'i bağrına basmış, onun gözlerini öpüyordu.

Az sonra ikisi de yatıştı. Selim'in yüzü hâlâ kaygılıydı, ama gözlerinin içi gülüyordu.

- Alim!

- Ne var, baba?

- Demincek söylediklerin doğru; çocuğu kadın doğurur.

- Beni de kadın mı doğurdu?

- Evet, Alim.

- Beni doğurmuş o kadın benim annem mi yani?

- Annen.

İkisi birden sustular.

İkisi de kirpiklerini kırpmadan birbirlerine bakıyorlardı, söyleyeceklerini söylemiş, anlamak istediklerini anlamış, veya hiçbir şey anlamamış, hiçbir şey bilmeyen bir tavırla birbirlerine bakıyorlardı.